

ՆՈՐԱՅՐ ԾՈՎԱԿԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

20-րդի՝ վերջալույսին, օրացոյցի թերթիկները արագօրէն կը յաջորդեն իրարու, շուտով ողջունելու 21-րդ դարաշրջանը եւ երրորդ հազարամեակը: Անցնող 20-րդ դարը կը հանդիսանայ ամէնէն գունաւոր, դէպքերով ու դէմքերով բեռանաւորուած ժամանակաշրջանը: Աննախընթաց իր պարունակութեամբ: Անցնող դարասկիզբին ամէնէն անանցանելին ու արիւնոտը եղաւ մեր եղեւնը, երբ աշխարհի չորս ծագերուն ցանուցրիւ, կորսնցուցինք մեր բնիկ աշխարհը:

Երիցս երանեալ հոգեւոյս Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան, նոր՝ Հայ Երուսաղէմի Աթոռին, իր «վրէժը» լուծելու յարատեւութեամբ կը վերակազմէ, նոր շունչ կը դնէ Ս. Յակոբեանց մայրավանքի դպրեվանքին, նոր սերունդ պատրաստելու մտասեւեռ մտադրութեամբ: Իր պատկերին նման խումբ մը երանելի դէմքեր իր շուրջը համախմբուած, կ'սկսին աշխատանքի: Սկսող դարուն առաջին քսանհինգամեակին, քիչ մըն ալ աւելի, դպրեվանքի առաջին պտղաբերումէն՝ երեք կուսակրօններ ինքզինքնին յանձնեցին եկեղեցւոյ եւ ազգին մշակման նուիրումին: Առաջինը, աւագութեան կարգով, Նորայր Արեղան, ընկերակիցը՝ Տիրան Արեղան, երրորդը՝ հեռացած:

Կը յաջորդէ դպրեվանքեան խմբական դասարանը, թւով 9 հոգիներ, որոնց կը ներշնչէ ու կը շնորհէ աւագ սարկաւազի ձեռնադրութիւնը, սակայն չի հասնիր «վրիժառութեան» յագեցումին: Կանխահաս յաւիտենական բաժանումը կը զրկէ զինք անոնց քահանայական շնորհը բաշխելու իրաւունքէն: Այստեղ կը փակուի «Դուրեանական» հիմնական, յաջող ու խոստմանալից շրջանը: Կը հասնին՝ Գուշակեան Պատրիարքի յառաջընթաց տարիները, աւելի ծաղկուն եւ առնական: Իր հոգեւոր հօր օրինակով, Աստուած իրեն եւս կը խնայէ առիթը քահանայական ձեռնադրութիւն շնորհելու «ողջակէզ դասարանին», այս վերջնոյն աւագ-սարկաւազութեան ձեռնադրութենէն վերջ:

Ծանօթ է պատմութիւնը որ կը յաջորդէ՝ Նշանեան, Իսրայէլեան եւ Տէրտէրեան լուսահոգի եւ երախտաշատ պատրիարքներուն. իւրաքանչիւրին սըրտակոտոր ցնցումներով: Մանուկեան Պատրիարքին յարաբերաբար աւելի խաղաղ ու ձեռնտու պայմաններով տարիները, մեզի կը հասցնեն մինչեւ մեր օրերը:

Պատմական շատ սեղմ սա ենթահողին դիմաց, Նորայր Հայր Սուրբը, Ֆիզիքապէս փոքրիկ ու վտիտ, բայց ճկուն ու յամառ, կարողացաւ՝ լոնտոնական երկու տարիներու «ազատ ուսանողութեան» բարիքներէն օգտուելէ եւ քանի մը տարիներով՝ Անթիլիասի նորակազմ դպրեվանքին իբրեւ տեսուչ վերադիտելէ վերջ, վերադառնալ Մայրավանքի հովանիին, այլեւս անկէ դուրս չելլելու որոշադրութեամբ: Զէ ունեցած հովուական պաշտօնավարութիւն՝ Սաղիմական թեմի սահմանէն, եւ վերականգնող հայ սփիւռքի տարածքէն ներս: Մնացած է ինքնամփոփ իր փոքրիկ սենեակին, յանձնած ինքնզինքը վանքի աշխատանքներուն, առաւելաբար դպրեվանքեան ուսուցչութեան, եւ մինչեւ իր երկարամեայ կեանքի վերջակէտին, հայ բանասիրական ծանրաբեռն բայց օգտաշատ իրագործումներուն:

Հեղինակած է բազմաթիւ բանասիրական—գիտական երկասիրութիւններ: Բողուածներ, նոյն նկարագրով, Սիոնէն մինչեւ Բազմալէպ: Զեմ տեսած ամէնը, բայց տեսածներէս՝ «Միսագիտութիւն»ը, «Հայ Գրողներ»ը, մանաւանդ

բազմաՀատոր (Թ Հատ) «Մայր ցուցակ ձեռագրաց Սրբոց Յակորեանց»ը, կը մնան անմըցելի, լի ծանօթութիւններով, մատենագրական ու մատենական թերիներն ու թերացումները վերաճշողով վկայութիւններով: Ինչպիսի՛ աշխատանք, պրպտում, ընթերցում, աչքի լոյս, եւ յարատեւութիւն, իրարու Համադրուած ու տրամաբանօրէն վերլուծուած, առանց անոնց պատմականութիւնը խանգարելու եւ վտանգելու: Ս. Յակորի Մայրավանքի՝ «Ս. Թորոս» մենարանի՝ Ձեռագրաց Մատենադարանի պատերէն ներս (որուն տեսուչը նշանակուած էր երկար տարիներով), ձմերուան՝ ցուրտին եւ ամարուան՝ տաքին, այս «առաջին ձեռնաստուն»ը, կրցաւ ձեռք ձգել առաւելագոյնը եւ լաւագոյնը: Կարողացաւ մագլցիլ Համբաւի սանդղամատէն, եւ եղաւ փնտռուած ու յարգուած Հայ մատենագրութեան գիտնականը, մինչեւ Հայաստան եւ եւրոպական ու ամերիկեան գիտական բժախնդիր Հանգրուանները: Եւ այս բոլորը, կը կրկնեմ, փոքրամարմին ու վտիտ ու դիւրաբեկ առողջութեան մը, եւ Ս. Յակորէն ներս գոյառած դժուարութիւններու ճնշումին ներքեւ:

Իր վերջին ճիգն ու հերոսական յաջողութիւնը եղաւ «Գիրք Թղթոց»ին գիտականօրէն վերադասաւորումը եւ հրատարակութեան յանձնումը, Երուսաղէմի՝ Ս. Աթոռոյ տպարանին: Արդարեւ կարեւոր աշխատանք: Եթէ չըլլար Հանգուցեալ Սրբազանը, մտահոգութիւն կար թէ որո՞ւ կարելի պիտի ըլլար վստահիլ այդպիսի ներհունառատ աշխատանքին յաջողութիւնը:

Կեանքիս պայմաններուն դասաւորումով, տասնեակ մը տարիներով առիթը ունեցած եմ ապրելու այն շրջանակին ու մթնոլորտին մէջ, ուր Նորայր Սրբազանը կը գործէր եւ կ'արտադրէր, Սրբոց Յակորեանց Մայրավանքէն ներս: Լաւ կը ճանչնամ ու կը յիշեմ կլոր ակնոցին մէջէն գոյգ մը «կասկածոտ» ու «Հարցաքննող» աչքերը, որոնցմէ ոչինչ կը խուսափէր: Քիչ անգամ ժպիտ կար դէմքին. եթէ ըլլար, աւելի կը փայլէին ու նայուածքը կը հասնէր հեռունները:

Բարի էր ու արդար: Աղմկայարոյց չէր. մեղմ ձայնը զինքը ըրած էին անլսելի: Բնութեամբ հանդարտաբարոյ, խառնուածքով զգուշաւոր, Սրբազանը հեռու մնաց Ս. Աթոռէն ներս, սրտաբեկ փոթորիկներէն, որոնք ժամանակ մը ցնցեցին զմեց բոլորս, Սփիւռքը, բարեկամներ ու նախկին ուսանողներ: Սպասեց մինչեւ որ անցնէին ու հանդարտէին փոթորիկին պայթուցիկները: Կողմ չբռնեց. կողմ չունեցաւ: Դիմադրեց եւ ամբողջութեամբ կծկուեցաւ Ս. Թորոսի պատերէն ներս եւ արտադրեց: Պատիւ եւ օրհնութիւն յիշատակին:

Իբրեւ հետեւանք իր խառնուածքին, անոր կը պակսէին ընկերային շրջանակ ու կեանք: Մինչ ուրիշներ, Երուսաղէմի համայնքային խաւերու մէջ կրցած էին եռուզեռ ունենալ: Թէեւ կար ընկերային ջիղ, բայց ընկեր չունէր: Կը խօսէր, բայց խօսուն չէր: Նախադասութիւնները բերնին մէջ կարճ էին եւ բառերը՝ համրուած: Հիւմըր ունէր, բայց չոր էր եւ երբեմն ալ անհասկնալի: Ընկերային շրջանակէ ներս երկար չէր մնար. ըսելիքը կ'ըսէր ու կը հեռանար, առանց երկարածիգ խօսքի մասնակցելու:

Նորայր Մովսկան գրչանունով յօդուածները առ հասարակ ամփոփ, կը կարդացուէին մասնաւոր հետաքրքրութեամբ ու ուշադրութեամբ: Այնտեղ կան նորութիւններ եւ ճշդումներ, որոնք նպաստ կը բերեն գիտաընթերցողի պրպտումներուն: Ժլատ, սակայն մատուցուած տեղեկութիւնները՝ տեղին ու բաւարար: Ոճը ծաղկուն չէ. անոր կը պակսին նկարագրական սահուն նախադասութիւններ: Լեզուն առ հասարակ ունի Հայ լեզուի դասական ու ժամանակա-

Թիւնը եւ երանգաւորումը: Ընթերցողը տեղ տեղ հարկը կը զգայ բառարանի օժանդակութեան: Քարոզները կը հետեւին նոյն ոճին, կարճ եւ կտրուկ: Երբ կը վերադառնար բեմէն, ունկնդիր հաւատացեալը նորութիւն մը ստացած ըլլալու գոհունակութեամբ կը լեցուէր: Քարոզներուն, ինչպէս իր գրութիւններուն, կը պակսին թռիչք: Հոետոր մը չէր. միօրինակ էր շեշտը իր արտաբերումին եւ միաշունչ: Անոր պատարագները տարբեր չեղան: Ունէին նոյն ոճն ու շեշտը. ձայնը մեղմ ու կտրուկ: Սակայն հաւատացեալ մըն էր. լրիւ կ'ըմբռնէր ու կ'արտայայտէր արտասանութիւնը ու երգութիւնը բաժինները: Գիտէր ներշնչուիլ, եւ հաղորդուիլ հաւատացեալներուն հետ:

Միայն իր կեանքը կարճ եւ կտրուկ չեղաւ. շուրջ դար մը ամբողջ: Եղաւ «առաջինը» դուրեանական խումբին, եւ վերապրեցաւ բոլորն ալ: Իր հոգեւոր եղբայրները վստահաբար կը դիմաւորեն զինք վերը, խմբական խնդակցութեամբ: Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնն ու Սրբազան Պատրիարքը ակամայ յանձնեցին անոր հիւծած մարմինը՝ հողին, իրենց ամէնէն երէցը, եւ ամէնէն աւագը հայ եկեղեցականութեան՝ իր սերունդին:

ԳՐԻԳՈՐ ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Ընծայարանի ուսանող Ադամ-Նորայր Պողարեան, նստած Սարկաւագաց խումբին երկրորդ շարքին, ձախէն աջ՝ երկրորդը, երրորդը՝ իր դասընկեր հայրենակիցը, Ներսիսեան (Տիրան Արք.), 1927 Հոկտեմբերին: